

Utbildningsexpansionen i Sverige

ESKIL WADENSJÖ

RECENSION

Henrik Björck: *Vetenskapshistorisk hattparad – forskarutbildningarna i det svenska högskolesystemets historia I och II*, Makadam förlag, 2025, 344 och 386 sidor, ISBN 978-9-170-61515-3 och ISBN 978-9-170-61516-0.

Vid undersökningar och forskning om ekonomisk utveckling och hur den påverkar arbetsmarknaden ligger koncentrationen ofta på efterfrågesidan. Hur har investeringar och strukturomvandling påverkat efterfrågan på arbetskraft vad gäller storlek och sammansättning? Det är emellertid lika viktigt att se på hur utbudet av arbetskraft har förändrats över tiden.

Arbetskraftens sammansättning i Sverige har gradvis förändrats under mycket lång tid efter kön, ålder, etnicitet och utbildning. Henrik Björck har i sin mycket omfattande undersökning *Vetenskapshistorisk hattparad – forskarutbildningarna i det svenska högskolesystemets historia I och II* behandlat en viktig del av denna utveckling, nämligen utvecklingen av forskarutbildningen och antalet och sammansättningen av de som avlägger forskarexamen.

Examenssystemet och utbildningen av forskare har förändrats i olika steg. Här ska bara nämnas några få av dessa steg. År 1864 blev studentexamen behörighetsgivande för att studera vid universitet. Tidigare hade behörighet beviljats genom prövning från universitetets sida. Doktorsgrad infördes 1870. År 1969 infördes doktorsexamen som målet för forskarutbildning. Att universitet skulle bedriva forskarutbildning hade beslutats redan 1941.

Ser vi på de första fem åren av 1900-talet var det 1 100 personer om året som

avlade studentexamen. Under de första fem åren av 2000-talet avlade 2 500 om året doktorsexamen. Numera är det ju en majoritet av varje årskull som fullgör en gymnasieutbildning och då får en studentexamen. Många fortsätter senare till olika former av högre utbildning. Forskarutbildningen har expanderat kraftigt i olika steg under de senaste decennierna, något som kan ha betydelse för arbetsmarknaden och verksamheten på flera områden.

Henrik Björck ger i boken en noggrann genomgång av de många stegen som tagits vad gäller den högre utbildningen och framför allt utbildningen av forskare. Han lägger tonvikten på att forskarutbildning och doktorsexamen (och tidigare doktorsgrad) har expanderat till allt fler områden. Den expansion som behandlas i boken är inte främst att det blivit fler universitet än Uppsala och Lund eller att de nya universiteten har en omfattande verksamhet inte bara inom grundutbildning utan också forskning och forskarutbildning. Tonvikten i boken ligger i stället på att det skett en betydande framväxt av specialiserade högskolor med inriktning mot olika områden.

De exempel på det som behandlas i olika kapitel är utbildningen av kirurger (KI), tekniker (KTH), veterinärer, agronomer, ekonomer (HHS),¹ tandläkare, jägmästare och farmaceuter. Det har flera gånger skett genom långvariga processer där äldre universitet och högskolor på närliggande områden i en del fall motverkat tillkomsten av forskning och forskarutbildning då de menat att sådan forskning bäst hör hemma på redan existerande universitet och högskolor. Det har också i en del fall

Esquil Wadensjö är professor i nationalekonomi vid Institutet för social forskning (SOFI), Stockholms universitet. eskil.wadensjo@sofi.su.se

¹ Henrik Björck har tidigare publicerat en bok som mer detaljerat undersöker utvecklingen av Handelshögskolan i Stockholm. Se Henrik Björck, *Vetenskap och affärer – ekonomutbildningens akademisering speglad i Handelshögskolans bana genom 1900-talets första hälft*, Makadam förlag, 2023.

funnits motstånd internt från anställda lärare som varit förespråkare för en betoning av utbildning och inte minst praktik för de som skulle verka inom de specialiserade yrkena i stället för att lägga resurser på forskarutbildning. De som förespråkade forskarutbildning och forskarexamen pekar i stället på vikten av de resultat som forskning kan ge för verksamheten på de berörda områdena. De har också hänvisat till att forskarutbildning på deras områden redan införts i andra länder och där uppvisat positiva resultat. Betydligt senare än de andra nya forskarutbildningarna med doktorsexamen är den för konstnärer. Denna utbildning tillkom först år 2009.

Boken visar på en stark tillväxt av forskarutbildning och forskning på

olika yrkesområden. Det skulle vara intressant också med forskning som ser på vilka effekter denna har för produktivitet och produktion inom sina olika områden. En annan fråga är om det finns andra områden där en satsning på forskarutbildning och doktorsexamen skulle kunna vara en möjlighet för att förstärka utvecklingen. Det skulle också vara intressant med uppgifter om antalet doktorander uppdelat på kvinnor och män och uppgifter om de språk avhandlingarna är skrivna på (det nämns att engelska blivit allt vanligare). En annan fråga är en fortsatt "akademisering" av andra professionsprogram än de som behandlas i boken som de för lärare, polis och socionomer – som inte behandlas i boken.